

անտանելի սառն բնակութիւն և յառաջուց քերթելով ինձանից տարեկան վարձը 400 ման, և հազար անգամ՝ ասած նմա, թէ քո հնոցքը անպիտան են, ծխոտ են, տաքութիւն չունին. նա անհոգ ու անփոյթ է։ Այսպիսի խաբեբայ, անխիղճ մարդիկ ես տեսած չեմ, որպիսի տեսանումեմ թիֆլիզում, ամենասակաւ բացառութեամբ։

Եւ թիֆլիզի փորձը առանք. ճոխացանք գիտութեամբ, որ տակաւին պակաս էին ինձ։ Տեսանք մեր շտեմածները և արդարեւ իմաստնացանք, միայն թէ ծանրածանր զրկանքներով և զոհելով կեանքի խաղաղութիւնը։ Մեք մտանք ծովի մէջ, միւսերը կանգնած էին ի սկզբանէ և են այժմ իսկ ծովի ափումը. մեք գիտենք կեանքի փոթորիկները. միայն թէ գիտենք, բայց միւսերին օգնել կարող չենք, և այդպէս, ինչպէս երեւում է, պիտի մեռանինք։

Ընդունիր սիրալից ողջոյնը և յարգութիւնը իմ գերդաստանի, որ օր մի յառաջ ցանկանում էր գրկախառնել զձեզ, և ողջ եղիր վասն

Քո զՔեզ սիրող և յարգող բարեկամի

Ս. Նազարեանց.

Հ Ե Ր Ո Վ Դ Ի Ա Դ Ա *)

(Գուստաւ Փլօքերի)

II.

Ժողովուրդը բռնել էր ամբողջի պարիսպները, երբ Բիթելիոսը մտաւ բակը։ Նա յենուել էր թարգմանի ձեռքին. նրա յետևից բերում էին մեծ, գեղեցիկ պատգարակ, զարդարուած հայելիներով ու փետուրներով, Բիթելիոսի վերայ կար սենատորի թիկնոցը, հագել էր կոնսուլի կօշիկները. ծառաները շրջապատել էին նորան։

Նոքա դռների առաջ ցցել էին իրենց տառներկու կապ ճիւղոտները, կապոտած թոկերով, իսկ ճիւղոտների մէջ տեղում դրած էր կացին. ամենքին երկիւղը պատեց տեսնելով հռովմէական ժողովրդի մեծութեան այս նշանները։

Պատգարակը, որ տանում էին ութն մարդ, կանգնեց։ Նրանից իջաւ մի պատանի մեծ փորով, կարմիր բշտիկներով ծածկուած երեսով և մարգարտեայ մատանիներ շարած մատների վերայ։ Նրան տուին մի դաւաթ գինի և քաղցր խմորեղէն։ Նա ցամաքեցրեց այն և պահանջեց երկրորդը։

*) Տես սոյն Թիւ օգոստոսի համարը։

Տնտրարիւր ծունկի եկաւ պրօկոնսուլի առաջ։ Դժբաղդաբար նա առաջուց չգիտէր, որ Բիթելիոսը պատիւ կանխ իրեն իւր այցելութեամբ։ Ապա թէ ոչ նա կհրամայէր ճանապարհին պատրաստել ամեն բան, ինչ որ արժանի էր Բիթելիոսներին։ Նոքա սիրուած են Բիթելիա աստուածոհուց։ Ճանապարհը Եանիկուլից դէպի ծովը նորա անունն է կրում։ Նոցա ընտանիքում քվեստորները և կոնսուլների թիւ ու համարը չկայ։ Ինչ վերաբերում է Լիւցիոսին, որն այժմ նրա հիւրն է, ապա նա արժանացել է ընդհանուր շնորհակալութեան, որպէս կղիտների յաղթող և հայր երիտասարդ Արդոսի, որի մասին կարելի է ասել, որ նա վերադառնում է իր տիրապետութիւնը, որովհետեւ Արեւելքը աստուածոհուցի հայրենիքն է եղել։ Այս վեհաշուք փքուն գովասանքները արտասանուեցին լատիներէն։ Բիթելիոսը սառնութեամբ լսեց այն։

Նա պատասխանեց, որ Մեծն Հերովդէս հռչակեց իւր ցեղը Աթենացիք նրան պատուեցին ոլիմպիական խաղերի դեկավար կարգելով։ Նա ի պատիւ Օգոստոսի տաճար կանգնեց, աչքի էր ընկնում հնարագիտութեամբ և համբերութեամբ, սպառնալիք էր թշնամիների և երբէք չդաւաճանեց կեսարներին։

Բրոնզեայ կամարակապ սիւների միջից երևաց Հերովդիադան։ Նա գնում էր թագուհու նազանքով, շրջապատուած կանանցով և ներքինիներով, որոնք տանում էին ոսկեզօծ սկուտդներ ծխացող անուշահոտութեամբ։

Պրոկոնսուլը հրեք քայլ առաջ գնաց դէպի նա։

— Ինչպիսի բաղդաւորութիւն, բացականչեց Հերովդիադան, որ Տիբերիոսի թշնամի Ագրիպպան այսուհետեւ զրկուած է կայսեր վնասելու հնարաւորութիւնից։

Բիթելիոսը կատարուածի մասին ոչինչ չգիտէր և վախեցաւ մի բան ասել նրան և երբ Անտիպան սկսեց երգուել, որ պատրաստ է ամեն բան անել կայսեր համար, նա նկատեց։

— Մինչև անգամ ի վնաս ուրիշներին։

Բիթելիոսը մի անգամ Պարթևացոց թագաւորից պատանդներ էր ստացել, բայց կայսրը նրան թողել էր առանց պարգևի, որովհետեւ Անտիպան, որ ներկայ էր խորհրդակցութեան, ցանկանալով ծառայութիւն մատուցանել, անմիջապէս այդ լուրը տանող սուրհանդակ էր ուղարկել Հռոմ։ Պրօկոնսուլը խոր ատելութիւն էր պահում դէպի Տնտրարիւր, դրա համար էլ նա այդպէս ուշացրեց իւր օգնութիւնը։

Տնտրարին ինչ որ անհասկանալի բան փնթփնթաց, Բայց Արդոսը ծիծաղելով ասաց.— Հանգստացիր, ես քո հովանաւորն եմ։ Պրօկոնսուլը ձևացրեց թէ չի լսում։ Հօր բաղդաւորութիւնը որդու անառակութիւնից էր կախուած, բայց այս ծաղիկը, որ

ծլիկ էր կուպրէայի ցեղից, նրան տուեց այնպիսի զարմանալի օգուտներ, որ նա նրա վերայ դարձրեց իւր ամբողջ ուշադրութիւնը, թէև նրան չէր վստահանում, որովհետև նրա մէջ թաղանուած էր թոյն:

Գոներում սկսուեց իրարանցումն, բական էին մտնում միշարք սպիտակ շորիներ, որոնց վերայ մարդիկ էին նստած, հագնուած ինչպէս քահանաները: Սոքա սաղուկեցիներն ու փարիսեցիներն էին. թէ մէկը և թէ միւսը Մարիսերում էին եկել միանման ցանկութեամբ. առաջինները կամենում էին զոհաբերութեան իրաւունք ստանալ, երկրորդները՝ պահպանել այն: Նոցա ղէմքերը խոփոռ էին, մանաւանդ փարիսեցիներինը— Հոռոմի և Տետարարիսի երդուեալ թշնամիներինը: Նոցա երկար հազուատների քղանքները խանգարում էին նոցա ամբօխի մէջ շարժուել, նոցա ճակատի վրայ մազադաթեայ ժապաւէններ էին կապած, որոնց վերայ գրած էին օրէնքներ, իսկ գազաթի վերայ օրօրում էր սաղաւարտը:

Նոցա յետից եկան առաջապահ զօրքերը: Նոքա իրանց վահանների վերայ հագցրել էին տոպրակներ փոշուց պահպանելու համար: Յետից գնում էր Մարցելը, պրօկոնսուլի փոխանորդը, ուղեկցութեամբ հարկահաւաքների, որոնք կռնատակին ունէին փայտեայ տախտակներ:

Անտիպան պրօկոնսուլին և նրա որդուն ներկայացրեց իւր մերձաւորներին, Տօլմային, Կանտերին, Սէոնին, Ալէքսանդրիացի Ամմանիային, որ իւր համար ասֆալտ էր գնում, թոռացիկ զնդի հրամանատար Նաամանին և բարեկոնացի Նասիմին:

Բիթելիոսը արդէն առաջուց նկատել էր Մաննային:

— Իսկ սա ո՞վ է:

Տետարարիսը նշաններով հասկացրեց, որ սա դահիճ է:

Ապա նա ներկայացրեց սաղուկեցիներին:

Յովնաթանը, կարճահասակ, յանդուգն շարժումներով, յունարէն սկսեց խնդրել պրօկոնսուլից պատուել իրենց երուսաղէմն այցելելով: Նա պատասխանեց, որ հաւանականաբար այնտեղ կգայ:

Նշիազարը, արծուաքթով և երկար մօրուքով, փարիսեցիների անունից պահանջեց վերադարձնել քահանայապետի վերադիւն, որ քաղաքական իշխանութիւնը պահել էր Անտոնիոսի աշտարակի մէջ:

Ապա Գալիլիացիները խնդիր մատուցին պոնտացի Պիղատոսի դէմ, որը հրամայել է սպանել մի քանի մարդիկ այն պատրուակով, որ մի ինչ որ խելագար Սամարիայի մօտ քարայրում փրնտոնիս է եղել Դաւիթ թագաւորի ոսկեայ թաւը: Եւ բոլորն աղաղակում էին իրար առաջ կտրելով, — Մաննային միաներից աւելի բարձր: Բիթելիոսը խոստացաւ պատժել յանցաւորներին:

Յանկարծ անասելի աղաղակ բարձրացաւ սրահներէց մէկէ առաջ, ուր զինւորները կախել էին իրանց վահանները. ծածկոցները վահանների վրայից հանուած էին, և հրէաները տեսնում էին նրանց իւրաքանչիւրի մէջ տեղում կետարի սլափերը. սա թուում էր նոցա կռապաշտութիւն: Անտիպան համոզում էր նոցա հանգստանալ, մինչդեռ Բիթելիոսը զիտում էր նոցա իւր բարձր աթոռից, որ դրուած էր սիւնազարդ սրահում, զարմացած նոցա կատաղութեամբ և արդարացնելով Տիրեբիոսին, որ չորս հարիւր հրէայ աքսորից Սարդինիա: Բայց այստեղ իրանց տանը նոքա ուժեղ էին և հրամայեց վերցնել վահանները:

Այն ժամանակ նոքա մօտեցան պրօփետուրին, ոմանք աղաղակում էին պաշտպանել իրենց անարգարութիւնից, ուրիշները խնդրում էին իրենց համար առանձին արտօնութիւններ, երրորդները ողորմութիւն էին աղեկսում: Նոքա պատառոտում էին իրանց շուրերը. սկսուեց իրարանցումն, և ստրուկները ծեծում էին ալուձախ, որպէսզի հեռացնեն նոցա Բիթելիոսի մօտից: Դռների մօտ կանգնածները իջնում էին նեղ ճանապարհով, ուրիշները բարձրանում էին վեր. գոյացաւ երկու հոսանք, որոնք շարժում էին իրար հանդէպ և այս ամբողջ մասսան օրօրում էր նոցա սեղմող պատերի մէջ:

Բիթելիոսը հարցրեց ժողովրդի այգլիսի համախմբման պատճառը: Անտիպան բացատրեց, որ խնջոյք է սարքում իւր ծննդեան առթիւ և ցոյց տուեց ստրուկների վերայ, որոնք կռացած սպանդանոցների վերայ դուրս էին քաշում մսով, պտուղներով, կանաչեղէններով, վայրի այծերով, արագիլներով և կապտագոյն տափակ ձկներով լի ահագին կոզոյներ. խաղողով, ձմերուկներով և նոներով լի զամբիւղները զարսած էին բուրդի նման: Արդոսը չղիմացաւ և սլացաւ դէպի խոհանոց, որկրամուկութեամբ տարուած, որն իւր շատակերութեամբ յետոյ զարմացրեց ամբողջ աշխարհին:

Նկուղի մօտից անցնելիս նա նկատեց հոռտանիւների վերայ դրուած կաթսաներ՝ ահագին մեծութեան: Բիթելիոսը գնաց նրա յետեից նայելու և պահանջեց, որ իրեն ցոյց տան ամբոցի գետնայարկերը:

Նոքա փորուած էին ժայռի մէջ. նոցա բարձր կամարները յենուած էին սիւների վերայ, որոնք կանգնած էին իրարից որոշ հեռաւորութեամբ: Առաջում գտնուում էր զինապահստը. երկրորդը՝ նիզականոցն էր, որոնց սուր ծայրերը ցցուած էին փետուրի փունջերի նման. երրորդը կարծես ծածկուած էր եղէգնի ճիպտներից հիւսած փախաթներով, այնքան մեծ քանակութեամբ բարակ նետերը բռնել էին նորա պատերը: Չորրորդի պատերից կախուած էին լայն թրեր, շինգերորդի մէջ տեղում ձգւում էին

սաղաւարտների շարքեր, կատարներով, կարծես կարմիր օձերի զօրագունդ լինէին, վեցերորդում գտնուում էին կապարճներ, եօթերորդում՝ զանգապաններ, ութերորդում՝ ձեռքի շղթաներ, կեռեր, եղաններ, սանդուխքներ, պարանները լցրել էին յաջորդ գետնայարկը, այնտեղ կարելի էր գտնել նոյն իսկ կայմեր բաբանների համար և բոժոժներ ուղտերի համար:

Եւ որովհետեւ սարը ներքեւ իջնելով լայնանում էր, ուստի այս ներքնայարկերի տակ, ինչպէս փեթակի բջիջներ, ընկած էին ուրիշները՝ աւելի բազմաթիւ:

Բիթելիոսը, թարգման Փինէյը, հարկաժողովների գլխաւոր Սիզեննան անցնում էին նրանց միջով կերոնների լուսով, որ տանում էին երեք ներքիններ:

Կիսախաւարում երևում էին բարբարոսների հրէշաւոր ստեղծագործութիւնները, մեխերով ծածկուած դադանակներ, թունաւորուած տէգեր, կոկորդիլոսի ծնօտների նման աքցաններ:

Ի նկատի ունենալով, որ թշնամիները կարող էին դաշն կապել իւր դէմ, ուստի Տետրարխը ժողովել էր Մարխերուսում քառասուն հազար մարդու սպառազինելու պատրաստութիւն: Բայց պրօկոնսուլը կարող էր մտածել կամ տեղեկագրել, որ Հերովդէսը թշնամական միտումներ ունի դէպի հռովմայեցիները ուստի Անտիպան աշխատում էր ցրել նրա կսակածը:

Այս ղէնքերը ինքը չի պատրաստել, այս բոլորը իւր հօրից է մնացել, նրա մեծ մասը ծառայում է պաշտպանութեան համար աւազակներից և բացի այդ, դոքա պէտք էին արաբների դէմ պատերազմելու համար: Փոխաճակ պրօկոնսուլի յետևից գնալու, Անտիպան վազեց առաջ, յանկարծ նա յենուեց պատին աշխատելով ծածկել այն իւր թիկնոցով, որ բաց արեց արմուկներով. բայց նրա գլխավերևից երևում էր դրան վերին մասը: Բիթելիոսը նկատեց այն և կամեցաւ իմանալ, ի՞նչ կայ նրա յետևում:

— Այս դուռը միայն բաբելոնացին կարող է բանալ:

— Կանչել բաբելոնացուն:

Ապասեցին նրան:

Եասիմի հայրը եկել էր Եփրատի ափերից հինգ հարիւր ձիաւորներով և առաջարկում էր Մեծն Հերովդէսին պաշտպանել նրա տիրապետութեան արևելեան սահմանները: Թագաւորութեան բաժանումից յետոյ Եասիմը մնաց Փիլիպպոսի մօտ, իսկ այժմ ծառայում էր Անտիպային:

Վերջապէս նա եկաւ աղեղը ուսին ձգած և խարազանը ձեռքին: Գոյնզգոյն թելերով ամուր փաթաթած էին նրա ծուռտիկ ոտները: Առանց թևերի թիկնոցն, ազատ էր թողել ջլուտ ձեռքերը. մորթէ գդակը ստուեր էր դրել նրա դէմքի վերայ:

Սկզբում կարծես նա չհասկացաւ թարգմանին: Բայց Բիթելիոսը նայեց Անտիպային, և նա անմիջապէս կրկնեց հրամանը: Այն ժամանակ Նասիրը ձեռքը դրեց դրան վերայ, և սա սահեց պատի մէջ:

Նոցա երեսին խփեց տաք օդը: Մութ, ոլորապտոյտ նախա-
անեակը տանում էր դէպի ցած. նոքա սկսեցին իջնել և հասան
այրի շէմքին, որն աւելի ընդարձակ էր քան մնացածները:

Նրա խորքում, կամարի տակ, երևում էր բացուածք ան-
դունդի վերայ, որը այդ կողմից պաշտպանում էր ամրոցը: Պա-
տատուկի ծաղիկները, որոնք կպել էին կամարին, կախկիտուած էին
դէպի դուռը և լողում էին արևի լոյսի մէջ: Գետնի վերայ քշքշ-
շում էր առուակը:

Այս այրում գտնուում էին մօտ հարիւր սպիտակ ձիեր. նոքա
գարի էին ուտում նոցա դնչի հաւասարութեամբ կապած մսուրի
մէջ: Նոցա բաշը ներկած էր կապոյտով, սմբակները պաշտպան-
ուած էին հիւսած տոպրակներով, նոցա ճակատի փունջ մազերը
բարձրանում էին վեր կեղծ ծամերի նման, նոքա շարժում էին
իրանց երկար պոչը: Պրօկոնսուլն ապշել էր սքանչացումից:

Սքանչելի կենդանիներ էին, ճկուն ինչպէս օձ, թեթեւ ինչպէս
թռչուն: Նոքա թռչող նետից յետ չէին մնալ, նոքա վայր էին
դցում մարդկանց, կծում էին նրանց փորից, բարձրանում էին լա-
քիրին թոսից դէպի ժայռերը, ցատկում էին անդունդի վրայից
և կարող էին օրերով կատաղաբար վազել հարթ տեղերում, բա-
ւական էր մի խօսք ասել և նոքա կանգնում էին: Հինց որ Նա-
սիրը մտաւ, նոքա վազեցին նորա մօտ, ինչպէս ոչխարները հո-
վուի մօտ և երկարացնելով վզերը նայում էին իրանց մանկական
աչքերով, ականջները սրած: Ըստ սովորութեան նա խապոտ ձայ-
նով նոցա ինչ որ ասաց և նոքա սկսեցին դուրսանալ, ծառս
լինել աղատութեան և ցատկտելու բուռն ցանկութեամբ:

Անտիպան վախենալով որ Բիթելիոսը կարող է այդ ձիերն
իրենից խլել, փակել էր այս քարայրում, որ շինուած էր կենդա-
նիների համար բերդի պաշարման ժամանակ:

— Ախոռն ինձ դուր չի գալիս, ասաց Պրօկոնսուլը, և դու
կարող ես նոցա կորցնել: Սիգննա, սոցա գրիր:

Հարկաժողովը գօտկից հանեց տախտակը, համարեց ձիերն ու
գրեց:

Հասարակութեան գործակալները, որոնք կապալով էին վեր-
ցնում հարկերի ժողովելը, կողոպտում էին գաւառները, կառա-
վարիչներին կաշառ տալով, և սա էլ ամեն տեղ կզաքիսի նման
հոտոտում էր իւր դնչով և թարթող աչքերով:

Վերջապէս նոքա կրկին սկսեցին դէպի բակը բարձրանալ:

Մի քանի տեղերում երևում էին կոլոլ բրոնզեայ տախտակներ, որ ծածկում էին ջրհորները: Սիդեհնան նկատեց, որ նրանցից մէկը միւսներից մեծ է և այնպէս չէր ձախ հանում, ինչպէս միւսները, երբ նրանց վրայով անցնում էին: Նա անցաւ բոլոր տախտակների վրայից և յանկարծ ոտքով խփելով գոռաց.

— Ահա, ահա Հերսիդէսի գանձը:

Հոռիմայեցիները այս գանձերի խնթներն էին:

Տետրարխը երդուեց, որ ինքը գանձ չունի:

— Ուրեմն ի՞նչ է այս տախտակի տակ:

— Ոչինչ. մի մարդ... բանտարկեալ:

— Յոյց տուր նրան, ապաց Բիթելիոսը:

Տետրարխը չհնազանդուեց. հրէաները կիմանային նրա զաղտնիքը: Սա գրգռեց Բիթելիոսին:

— Հանել տախտակը, գոռաց նա ծառաներին:

Մաննային հասկացաւ թէ ինչի՞ մասին է խօսքը: Տեսնելով կացիները, նախածեց որ ուզում են Յովաքանանին զխատել և կանգնեցնելով ծառային, որ ուզում էր հարուածել տախտակին, ինչ որ մի կէտ մտցրեց տախտակի և քարերի արանքը, որոնցով բազմ մայրամ էր, ապա լարելով իր երկար, նիհար ձեռքերը զգուշութեամբ բարձրացրեց տախտակը. թաւալեց այն. բոլորը զարմացան նրա ուժի վերայ: Բրոնզեայ ծածկոցի տակ գտնուում էր նոյնպիսի փայտեայ տախտակ: Մաննային բռնուցքով խփեց նրան, նա բացուեց, նրանց առաջ երևաց անցք և ահագին փոս, ուր իջնում էր պտուտակաձև առանց ճաղերի սանդուխք և նա, ով կռանում էր զէպի այդ փոսը, տեսնում էր յատակի վերայ ինչ որ մոռյլ և սոսկալի բան:

Գիտնի վերայ պառկած էր մի մարդ, հիւսած երկար մազերը խառնուած ուղտի բրդի հետ ծածկում էին նրան: Նա կանգնեց. նրա ճակատը կաշուում էր ցանկապատին, որ պատի մէջ էր փորուած. նա մէկ երևում էր, մէկ անյայտանում այրի խորքում:

Սաղաւարտների սրածայր գագաթները և սրերի երախակալները փայլում էին արևի առաջ. նրա ճառագայթները տաքացնում էին տախտակները. աղանիւթների երանները թռչելով ամբողջ պատերի դուրս ցցուած մասերի վրայից սաւառնում էին բակի վրայ, այդ ժամանակ Մաննային նոցա կերակրում էր հատիկներով: Նա ծալապատիկ նստած էր Տետրարխի առաջ որ կանգնած էր Բիթելիոսի կողքին: Գալիլիացիները, քահանաները, զինուորները խմբուել էին շուրջը և բոլորը յոգնեցուցիչ սպասողութեամբ լուկ էին: Նախ լուեց խորը հառաչ, կարծես գերեզմանից դուրս թռած: Հերովդիադան այն լսեց արքունիքի միւս ծայրում. կարծես ինչ որ ոգիի ազդեցութեամբ նա անցաւ ամբոխի միջից և ձեռքը

գնելով Մաննայի ուսին սկսեց ականջ դնել, ամբողջ մարմնով առաջ ընկած:

— Վայ ձեզ, փարիսեցիներ և սադուկեցիներ, իժերի ծնունդ, փչած տկեր, ղողանջող ծնծղաներ:

Ճանաչեցին Յովաքանանի ձայնը. նրա անունը բոլորի բերանումն էր. ժողովուրդն սկսեց խոնուել:

— Վայ քեզ, ժողովուրդ, վայ ձեզ, Յուզայի ցեղի դաւաճաններ, եփրեմի արեւցողներ, վայ բոլորին, որոնք ապրում են մռայլ հովտում և օրօրում են գինուց, թող նոքա ոչնչանան ինչպէս ցամաքող աղբիւր, ինչպէս դաշտում սողացող խխունջներ, ինչպէս կնոջ ընկեցիկներ, որոնք չեն տեսնում արեւը: Եւ դու Մովսէս, պիտի թագնուես նոճիների ճիւղերի տակ, ինչպէս ճնճողուկներ, թագնուես քարայրերում, ինչպէս չղջիկներ: Ինչպէս ընկուղի կեղև կփշրուեն ամրոցի դռները և մոխիր կգառնան քաղաքները. Տիրոջ խառնուածքն ոչ ոքի չի խնայիլ: Ամենաբարձրեալը ձեր ուսերը կծածկի ձեր արիւնով, նման ներկարարի. որ բուրդը ներկում է ամանի մէջ: Ինչպէս նոր ցաքան նա կպատառտի ձեզ. նա լեռների վերայ ցրիւ կտայ ձեր մարմնի կտորտանքը:

Ո՞ր յաղթանակողի մասին է խօսում նա. գուցէ Բիթելիոսի: Միայն հռովմայեցիները կարող էին այդպիսի աւերածութիւն գործել: Հնչեցին դայրացկոտ աղաղակներ. բաւական է, բաւական է, ստիպեցէք սրան լսել:

Բայց Յովաքանանը շարունակեց ձայնը բարձրացնելով.

— Մանր երեխաները կսողան մոխիրներէ վրայ իրանց մայրերի գիակների շուրջը: Սուրբ ձեռքին գիշերները դուրս կգան որսի աւերակների մէջ: Բորենիները կխլեն իրար բերանից մեռածների ոսկերոտիքը հրապարակների վերայ, ուր մի ժամանակ երեկոյեանները զրուցում էին ծերունիները: Արտասուքը կուլ տալով աղջիկներ կզուարճացնեն օտարականների խնջոյքներում կիթառի վերայ նուագելով, և քո զաւակներից ամենակտրիճները կճկեն իրանց պարանոցը անյարմար բեռան տակ:

Սունուած ժողովուրդը յիշեց արստրանքի օրերը, իւր պատմութեան բոլոր դժբաղդութիւնները: Ինչպէս ասում էին հին մարգարէները: Յովաքանանի խօսքերը նման էին հզօր հարուածների, որ նա մէկը միւսի յետեւից հասցնում էր:

Բայց յանկարծ նրա ձայնը հնչեց ներդաշնակ, քնքոյշ և քաղցր. նա աւետեց ազատութիւնը, կապոյտ երկիրը, մանկան ծնունդը վիշապի այրում, խօսում էր այն օրերի մասին, երբ ոսկին կփոխարինի կաւին և անապատը կփրթի ինչպէս վարդ:

Այն ինչ որ այժմ արժէ վաթսուն կիկկար, դահեկանից աւելի աժան կլինի: Գետերը մեղր ու կաթ կհոսեն, գինովցած կքնանան:

հնձաններում, երբ կգաս դու, որին ես սպասում եմ: Բոլոր ժողովուրդները արգէն ծունր են չոքում և Քո թագաւորութիւնը անվախճան կլինի, Որդի Դաւթի:

Տետրարիսը յետ յետ գնաց. Դաւթի Որդու մասին յիշելը վիրաւորեց նրան որպէս սպառնալիք:

Յովաքանաններ սկսեց խարաղանել Հերովդէսին սրա արքայական տիրոջ մասին:

— Ձկայ ուրիշ թագաւոր, բացի Նախայաւիտեանից:

Նա հարուածում էր նրան ինչպէս դժբաղդ Աքարին, նրա այգիներէի, արձանների, փղոսկրեայ զարդարանքների համար:

Անտիպան կտրեց թելը, որից կախուած էր կրծքին կնիքը, գցեց փոսի մէջ հրամայելով լռել:

— Ես պէտք է գտնամ ինչպէս արջ, ինչպէս վայրի էշ, ինչպէս ծնդկան, պատիժն արգէն քեզ հասել է, իբրեւ արիւնապղծի: Աստուած պատժել է քեզ որպէս ամուլ ջորի:

Բարձր ծիծաղը ալիքի ծլալոցի նման անցաւ ամբոխի մէջ:

Բիթիլիոսը չէր կամենում հեռանալ: Թարգմանը ամենայն ճշտութեամբ լատիներէն էր թարգմանում բոլոր վիրաւորանքները, որ Յովաքանաններ հասցնում էր բոլորին իւր քարբառով: Տետրարիսն ու Հերովդիսիսի այդ ստիպումը էին լսել երկու անգամ. Հերովդէսը խեղդւում էր, մինչդեռ Հերովդիսիսի քերանարաց, չոած աչքերով նայում էր դէպի ջրհորի խորքը:

Այս սարսափելի մարդը յետ գցած գլուխը և ցանկապատը բռնած մօտեցրեց նրան իւր դէմքը, որ նման էր մացառի, որի մէջ փայլում էին սոյգ շիկացած ածուխներ:

— Ա, այդ դու ես, Յեզարէլ, դու լցրիլ ես նրա սիրտը քո սանդաղների ճոճոցով: Դու խրխնջում էիր, որպէս մատակ ձի, դու առագաստդ բարձրացրիր լեռների կատարները, որ քո գոհաբերութիւններն անես: Տէրը դուրս կպոկի քո ականջի օղբը, կպատառոտի վրայիցդ ծիրանի զգեստդ, և վուշիայ ծածկոցդ, մատանիները քո մատներից և ապարանջանները քո ոտներից, կպոկի ոսկեայ կիսալուսինները, որոնք կախուած են ճակատիդ վրայ: Նա կխլի քեզանից արծաթեայ հայելիները, ջայլամի փետուրներից հովնաղդ, սատափէ տակերով սանդաղներդ, որը դու հագնում ես, որ բարձր երևաս, քո շքեղ աղամանդներդ, անուշահոտութիւններդ, որով դու օծում ես քո մազերը, եղունգներիդ համար գործածուող ներկերը, քո գգուանքի բոլոր խորամանկութիւնները և անառակին քարկոծելու համար քարերը բաւական չեն լինիլ:

Հերովդիսիսի շուրջը նայեց պաշտպանութիւն փնտնելով փաթիւեցիները կեղծաւորաբար յատել էին աչքերը, սաղուկեցի-

ները շրջեցին երեսները, վախենալով վերաւորել Պրօկոնսուլին։ Անտիպան նման էր մեռածի։

Իսկ ձայնը դեռ բարձրանում էր, նա հնչում էր Մարխերուսի վերայ ինչպէս ամպրոպային որոտ, հարուածում էր նրան ինչպէս կայծակ, նորա հազարաւոր արձագանքը լսում էր լեռների մէջ։

— Թաւալիր փոշու մէջ, դուստր Բաբելոնի. ալիւր աղա, քակիր գօտիդ, դէն գցիր սանդալներդ, քղանցքդ վեր քաշիր և գետի հունով անցիր։ Քո ամօթը կըացուի, և մարդիկ կտանեն քո խաւտառակութիւնը։ Հեծկտոցը կխորտակեն ատափներդ։ Քո ոճրագործութիւնների զարշահոտութիւնը ատիկի է նախախնամութեան։ Անիծեալ լինես, սատկէր ինչպէս շուն։

Փայտեայ դռնակը փակուեց. նրա վրայ դրեցին բրոնզեայ տախտակը։ Մաննային պատրաստ էր խեղդել Յովաքանանին։

Հերովդիպան անհետացաւ։ Փարիսեցիներն արտայայտում էին իրենց զայրոյթը։ Անտիպան, նրանց մէջ կանգնած արգարանում էր։

— Ի հարկէ, ասաց Եղիազարը, Մովսիսական օրէնքով պէտք է ամուսնանալ եղբօր այրու վերայ, բայց Հերովդիպան այրի չէր, և բացի այդ նա որդի ունի, և այդ պատճառով դու մեծ յանցանք գործեցիր։

— Ծշմարիտ չէ, ճշմարիտ չէ, հակաճառեց սագուկեցի Յովնաթանը. օրէնքը նման ամուսնութիւնը դատապարտում է, բայց անպայման չի արգելում։

— Թող այդպէս լինի, բայց և այնպէս դուք դէպի ինձ չափազանց անարդար էք, ասում էր Անտիպան. Արիստոյի իւր հօր կանանց անկողինը մտաւ, Յուդան՝ իւր հարսի, Ամմօնը՝ իւր քրոջ, Լօվտը՝ իւր աղջիկներին։

Այդ ժամանակ երևաց Արզոսը, որ կարողացել էր լաւ քնել։ Երբ նորան բացատրեցին բանի էութիւնը, նա խրախուսեց Տետրարիին։— Արգելքներ դնել մեզ վերայ այդպիսի յիմարութիւնների համար, ի՞նչ անմտութիւն է։ Եւ նա զուարճացաւ Յովաքանանի կատաղութեան և քահանաների յանգիմանութեան վերայ։ Հերովդիպան, որ կոնգնած էր պալատի դռների մօտ, դարձաւ դէպի նա։

— Դու սխալում ես, Տէր, նա հրամայում է ժողովրդին հարկ չվճարել։

— Այդ ճիշտ է, իսկոյն սկսեց հարցութիւնը հարկաժողովը։ Համարեա բոլորը, նրանց թւում և Տետրարիսը, զրական պատասխան տուին։

Բիթելիոսը վախենալով, որ բանտարկեալը կարող է փախչել

և Անտիպային չվստահելով, հրամայեց պահապան կանգնեցնել գոնեների մօտ, պատերի վրայ և բախում:

Ապա նա գնաց իւր հանգստարանը քահանաներից ընտրուածների ուղեկցութեամբ. նոքա յամառօրէն կպել էին նրանից իրենց գանգատներով, չխօսելով զոհարերութեան մասին. նա հրամայեց նոցա թողնել իրեն:

Հեռանալիս Յովնաթանը նկատեց Անտիպային սպանդանոցում, նա խօսում էր սպիտակազգեստ մի մարդու հետ, որ ունէր երկար մազեր և յասեկնացի էր և նա ցաւեց, որ պաշտպանել էր Տետրարխին:

Տետրարխին մի բան էր մխիթարում. Յովաքանանը այլ ևս նրանից չէր կախուած, Հոովմայեցիներն էին պահպանում նրան: Որպիսի թեթևութեամբ հոգւոց հանեց:

Փանուէլին նկատելով, որը ման էր գալիս ամբոցի պատերի շուրջը, Անտիպան կանչեց նրան և ցոյց տալով զինուորներին, ասաց.

— Նոքա ինձնից ուժեղ են. ես նրան չեմ կարող ազատել, դրանում ես մեղաւոր չեմ:

Բակը դատարկ էր: Ստրուկները հանգստանում էին: Հորիզոնի վրայ վառուած էր վերջալոյսը և ամենամանր կախկիտուած առարկաները պարզ նկարուել էին մութ գծերով երկնքի բոցավառուած ֆօնի վերայ: Անտիպան տեսնում էր Մեռեալ ծովի միւս կողմը աղագործարանները, բայց արարական վրանները չկային. արարները երևի հեռացել էին:

Դուրս եկաւ լուսինը և նրանից խաղաղութիւն իջաւ ցած:

Փանուէլը, վշտահար, անշարժ, գլխիկոր կանգնած էր: Վերջապէս նա բացաւ Հերովդէսին իւր գաղտնիքը:

Այս ամբողջ ամիսը նա նայում էր գիշերները երկնքին. Հերսէա համաստեղութիւնը գտնուած էր գէնիթում: Աֆալան համարեա չէր երևում, Ալգօլը աղօտ էր, Միրա-կէտին՝ անհետացել, այս բոլոր նշանները ցոյց էին տալիս, որ հէնց այս գիշեր Մարխերուսում պիտի մեռնի մի մեծ մարդ:

Դա ռի կարող էր լինել: Բիթիլիոսը շրջապատուած էր պահապաններով, Յովաքանանին չէին մտածում սպանել: Ուրեմն դա ես եմ, մտածում էր Տետրարխը:

Սրբօք արարները չէն պատրաստուած կրկնել իրանց արշաւանքը: Սրբօք Բիթիլիոսը չի՞ իմացել իւր յարաբերութիւնը պարթևների հետ: Բայց դուցէ նրուսաղէմից քահանաների հետ եկել են վարձկան մարդասպաններ, սուրը հագուստի մէջ թագւորած: Տետրարխը չէր կասկածում, որ աստղալից երկնքի դադունիքը բաց է Փանուէլի համար:

Նա մտածեց Հերովդիադայի խորհրդին դիմել. ճիշդ է, նա ատում էր այդ կնոջը, բայց նա իրեն կարող էր սիրտ տալ, բացի այդ, նա դեռ բոլորովին չէր ազատուած Հերովդիադայի հմայքից, որով նա մի ժամանակ գերել էր իրեն, և՛ բայց Անտիպան մտաւ նրա սենեակները, այնտեղ ծխում էր կինամոմոն մեծ պորփիւրէ ամանի մէջ, չորս կողմ ցրուած էին ամպերի նման թեթեւ ու սպիտակ գործուածքներ, փոշի, անուշահոտ իւղեր, ժանեակներ. փետուրից թեթեւ:

Նա փանուէլի մարգարէութեան մասին ոչինչ չհասց, նաև այն վտանգների մասին, որ նրա մէջ ծնեցնում էին հրէաներն ու արարները, Հերովդիադան կմեղադրէր իրեն վախկոտութեան մէջ, Նա խօսում էր միայն հռովմայեցիների մասին. Բիթելիոսը իւր պատերազմական ծրագիրը չէր հաղորդել իրեն, և Ատիսլան ենթադրում էր, որ պրօկոնսուլը Կայոսի բարեկամն է, որին այցելում էր Ագրիպան. ապա կարող էին իրեն աքսորել կամ մորթել:

Հերովդիադան խօսում էր նրա հետ արհամարհոտ զիջողութեամբ, աշխատելով նրան հանգստացնել: Վերջապէս նա փոքրիկ արկղի միջից հանեց սքանչելի մեղալ, որի վերայ նկարուած էր Տիրերիոս կայսեր կիսադէմքը, բաւական էր այդ ցոյց տալ, որ գունատուէին ծառաները և ժխտուէր ամեն տեսակ մեղադրանք:

Զգածուած Անտիպան հարցրեց, ի՞նչպէս է նա ձեռք բերել այդ մեղալը:

— Ինձ ընծայել են, պատասխանեց Հերովդիադան:

Այդ ռոպէին թեթեւ կերպով բարձրացնելով վարագոյրը, որ կախուած էր նրանց ղիմաց, երևաց մերկ ձեռք, ջահիլ, սքանչելի ձեռք, կարծես քանդակագործ Պոլիկլէտի փոքսկրից քանդակածը լինէր. մի քիչ ոչ ճարպիկ, բայց սիրուն շարժւում էր օդի մէջ աշխատելով վերցնել տունիկը, որ մնացել էր պատի մօտ նստարանի վերայ:

Մի պառաւ զգուշաբար վարագոյրը յետ տանելով, տուեց նրան:

Տետրարիւր յանկարծ աղօտ կերպով ինչ որ բան յիշեց:

— Սա քո ստրկուհին է:

— Իսկ քեզ ի՞նչ, պատասխանեց Հերովդիադան:

(Շարունակելի)

